

ACCENTUAREA PROCESULUI DE DEPOSEDARE A IOBAGILOR DIN TRANSILVANIA DE POSESIUNILE LOR OBȘTEȘTI ÎN PERIOADA 1785—1820

Problema deposedării țăranilor dependenți din Transilvania de posesiunile lor obștești a fost abordată în câteva lucrări și studii apărute în ultimele decenii, care se ocupă cu întreaga perioadă a destrămării feudalismului¹. Conscriptiile oficiale inițiate de autoritățile habsburgice și cele întreprinse de nobili între 1785—1820 relevă noi aspecte ale problemei. Totodată, arată că în special răpirea pășunilor și a pădurilor obștești, iar pe alocuri chiar a fînătelor și a pământurilor arătore aflate în folosință individuală a iobagilor, a luat o deosebită amploare în acest interval de timp.

Amplificarea procesului de deposedare a iobagilor de o parte a principalului lor mijloc de producție a fost favorizată de legile silvice nr. XXX și XXXIV. Prima a fost votată de reprezentanții nobililor în dieta din 1791, iar a doua în 1811. Cea dintâi decidea împărțirea pădurilor folosite în comun de către nobili și țărani „fără nici o întârziere”. Împărțirea urma să se efectueze chiar dacă era cerută numai de una din părți. Legea preciza că dreptul de proprietate îl aveau numai nobilii. Prin urmare și pădurile nu puteau fi decît proprietatea nobililor. Iobagii erau puși astfel într-o netă inferioritate la împărțirea pădurilor comune. Inferioritatea era accentuată de prevederea care permitea nobililor să-i pedepsească pe țărani „conform legilor în vigoare”, în cazurile de pustiire a pădurilor prin foc, defrișare sau pășunat.

Legea din 1811 confirma dreptul exclusiv de proprietate al nobililor și înțarea prevederile celei din 1791. Între altele, reducea termenul de împărțire a pădurilor comune la trei ani de la data promulgării ei; îngredea dreptul de pășunat, interzicîndu-l în orice fel de pădure pentru capre, iar în cele mai tinere de șase ani pentru toate categoriile de animale; impunea satelor de la poalele munților să taie copacii, acolo unde aveau pășuni; limita posibilitățile de aprovizionare ale țăranilor cu lemne de foc numai „la uscături, cît puteau duce cu spatele”, fără să întrebuițeze securea sau toporul; permitea pedepsirea iobagilor cu 24 lovituri de băț și cu o lună de zile închisoare, dacă tăiau lemne din pădure fără aprobarea stăpînilor lor etc.².

Cele două legi au oferit nobililor cadrul juridic de care aveau nevoie, pentru a-i deposeda pe țărani de vechiul lor drept de a folosi în comun pădurile și

¹ Trócsányi Zsolt, *Az erdélyi parasztság története 1790—1848*, Budapesta, 1956; Șt. Imreh, *Unele aspecte ale procesului acumulării primitive de capital în comitatul Cluj (1796—1848)*, în *Studii*, 1962, nr. 1, p. 444—451; idem, *Majorsági gazdálkodás a Székelyföldön a feudalizmus bomlásának idején*, București, 1956; Imreh István și Csetri Elek, *Az árutermelés fokozódása az erdélyi mezőgazdaságban a feudalizmus bomlásának idején*, în *Studia*, 1962, fasc. 1, p. 41—56; G. Kovách, *Date privitoare la răpirea pământurilor iobăgești din Transilvania pe moșiile familiei Bánffy*, în *Studii și articole de istorie*, vol. I, București, 1956, p. 79—114.

² *Magyar törvénytár. Corpus iuris Hungarici. 1540—1848. évi erdélyi törvények*, Budapesta, 1900, p. 527—529; Trócsányi Zsolt, *op. cit.*, p. 70—72.

pășunile existente în hotarele satelor proprii. Fără îndoială, acțiuni de răpire a posesiunilor obștești au avut loc și înainte de 1790. Iobagii din Brăzești (comitatul Alba de Jos)³, de exemplu, au declarat în 1820, cu prilejul conscripției czirákylene, că pînă au aparținut familiei grofului Mikó au dispus de pădure liberă îndestulătoare. Dar, în jurul anului 1780, au fost cedați domeniului minier al Zlatnei. De atunci nu mai aveau „nici un pic de pădure slobodă”. Pădurea din hotarul satului lor a devenit proprietatea domeniului fiscal. Funcționarii domeniului nu le-au mai permis accesul decît la lemne de foc din fag și „numai cu țidulă”. Copacii de brad și de gorun erau rezervați pe seama topitorilor. Din 1780, asupra iobagilor din Brăzești s-a extins, deci, reglementarea provizorie din 1775. Prin ea, toate satele domeniului Zlatna au fost frustrate de vechiul drept al folosirii libere a pădurilor și pășunilor⁴.

Dar, după intrarea în vigoare a legii din 1791, acțiunea de răpire a pășunilor și pădurilor comune a tins să se generalizeze. De acum înainte, nobilii vor invoca prevederile acestei legi, pentru a justifica furtul posesiunilor obștești. În acțiunile lor, domnii de pămînt nu vor ezita, firește, să recurgă și la acordarea de împrumuturi pe seama comunităților. De pildă, în jurul anului 1800, nemeșul Hegyesi Elek a împrumutat iobagii din Reghin (c. Turda) cu 140 florini, pentru a putea face față cheltuielilor cauzate de comasarea hotarului. În schimbul împrumutului, iobagii i-au dat ca zălog pădurea obștească numită „Szölös csere”. La 1806, pădurea valora mai mult de 140 fl. De aceea, iobagii au declarat cu prilejul conscrierii părților de moșie ce aparțineau conților Teleki, că se vor strădui să o răscumpere⁵.

La rîndul lor, iobagii din Hopîrta (c. Alba de Jos) au relatat, în 1803, că în anii anteriori au împrumutat de la nemeșul Nemetzki 500 fl. Pentru garantarea împrumutului i-au cedat ca zălog două pămînturi arătore obștești situate „Sub pădurea mare” și „La tăurele”. Fiecare din ele avea o suprafață de cîte 12 gălete și 2 mierțe ($6\frac{1}{2}$ iugăre).

Suma de mai sus a fost necesară comunității pentru a răscumpăra pădurea și fînațul satului. Acestea fuseseră date în zălog mai de mult, tot în contul unor bani împrumutați. N-au apucat însă bine să răscumpere pădurea și fînațul, că „domnii s-au grăbit să le ia și să le împartă între ei”.

La 1803, iobagii din Hopîrta mai aveau date în zălog două arabile obștești. Ambele erau de cîte 15 gălete ($7\frac{1}{2}$ iugăre). Primul se afla în partea de hotar numită „La Goroniș” și fusese dat nobilului Miksa Gábor pentru 60 fl. Al doilea era situat „La fînațe” și se afla în folosința baronului Alvintzi Gábor. În cazul ultimului, sătenii n-au precizat nici suma împrumutată, nici data zălogirii lui⁶.

Un alt mijloc utilizat de stăpînii feudali pentru a-i deposea pe țărani dependenți de posesiunile lor obștești și individuale a fost comasarea. Comasarea

³ În continuare se vor reda prescurtat, între paranteze: comitatul cu litera c., districtul cu d., iar scaunul cu sc.

⁴ Șt. Meteș, *Viața agrară, economică, a românilor din Ardeal și Ungaria. Documente contemporane*, vol. III (lucrare în manuscris), p. 32–33, Tóth Zoltán, *Mișcările țărănești din Munții Apuseni pînă la 1848*, București, 1955, p. 106–113.

⁵ Arhiva istorică a Bibliotecii Filialei Academiei Republicii Socialiste România din Cluj-Napoca (în continuare prescurtat: Arh. ist. Fil. Acad. Cluj-Napoca), arhiva familiei Teleki din Satulung, fascicola 50/II (în continuare prescurtat = arh. fam. Teleki din Satulung), p. 717.

⁶ Arh. ist. Fil. Cluj-Napoca, fondul Urbaria et Conscriptiones (în continuare prescurtat: fond U. et C.), fasc. 3/nr. 3, p. 106–259.

s-a impus pe măsură ce au crescut posibilitățile de comercializare a lemnului, a animalelor și a produselor animaliere, a cerealelor și a altor bunuri agricole. Ea trebuia precedată însă de clasificarea diferitelor părți ale hotarelor satelor, după calitatea și suprafața lor. Împreună cu comasarea, clasificarea va impune comunităților mari cheltuieli, lucru care explică de ce ele vor recurge la împrumuturi. În plus, comasarea era însoțită de răpirea unor însemnate suprafețe de pășuni și păduri obștești, care erau trecute în proprietatea exclusivă a nobililor. De la folosința pădurilor și pășunilor însușite de nobili, comunitățile vor fi excluse după comasare. Mai mult, prin comasare, iobagii vor pierde și o parte din pământurile arătoare și din finațe, care, potrivit practicilor prilejuite de asolamentele bienale și trienale, fuseseră amestecate pînă acum cu cele alodiale ale stăpînilor lor. Prin felul cum au fost concepute și efectuate, comasările au adus avantaje numai pe seama gospodăriilor nobiliare. Pentru țăranii dependenți au echivalat cu cauzarea unor mari prejudicii.

Mari prejudicii a cauzat iobagilor din Rachișul Român (c. Turda) acțiunea de clasificare și comasare începută în 1803. În toamna anului 1804, cu ocazia conșcrierii părților de moșie ale baronilor Kemény Miklós și Krisztina, sătenii s-au plîns că numai pe seama acestora s-a defalcat din pădurea comună o suprafață de 882 iugăre și 1534,²/₇ stj². Pe seama celor doi frați s-au mai defalcat pămînturi arătoare și finațe egale cu ale iobagilor, cu toate că înainte nu avuseseră decît un fînăț alodial de 22 iugăre și 1185,⁵/₇ stj² ⁷.

Printre metodele utilizate de domnii de pămînt pentru a răpi țăranilor dependenți posesiunile obștești, cele mai frecvente au fost intimidările și îndeosebi recurgerea la represiune, inclusiv la execuții militare. La 1803, sătenii din Mănăstireni și Bica Română (c. Cluj) au relevat că în anii anteriori baronul Kemény și nemeșul Kabos și-au însușit cu forța pășunea comună denumită „Kövesden” (În Țietriș), pe care au transformat-o în alodiu. Cele două sate o obținuseră prin defrișarea unei păduri. Suprafața ei era de aproximativ 2000 gălete sau 1000 de iugăre. Tot înainte de 1803, cei doi feudali le-au luat și pășunea comună de pe muntele „Csonga” Aceasta era foarte întinsă, deoarece se mărginea spre vest și nord cu un munte ce aparținea satului Valcău, spre est cu finațele Mănăsturului, iar spre sud cu muntele Mărișel. Ea oferea pășunat pentru 800 de vite pe timpul verii. La 1803, iobagii din cele două localități plăteau celor doi uzurpatori o taxă de 80 florini, pentru a-și putea trimite animalele la păscut acolo⁸.

Metodele brutale la care au recurs stăpînii feudali, pentru a înfrînge rezistența țăranilor, se reflectă mult mai clar în plîngerile iobagilor din Mihăileni (c. Alba de Sus). În iunie 1820, ei au arătat că, prin 1803—1804, nobilii cu părți de moșii în hotarul satului lor le-au acaparat finațele și cinepiștele comune, precum și pădurile ce aparținuseră bisericilor românești. Din aceste păduri se aprovizionaseră pînă atunci, fără opreliști, cu lemne de foc și de construcție. La încercarea de a se opune, autoritățile nobiliare au acționat trimițînd împotriva lor un căpitan cu unități militare represive („militare brachium”, în documentul original). Militarii i-au bătut „pînă la moarte” pe mulți dintre țărani și astfel au fost siliți să renunțe la pădurile respective.

Comunitatea din Mihăileni nu s-a împăcat ușor cu pierderea pădurilor cotropite. Dovadă în acest sens poate servi încercarea lor de a se împotrivi conșcrip-

⁷ Ibidem.

⁸ Ibidem.

ției czirákyene. La 17 iunie 1820, reprezentanții iobagilor au declarat că nu primesc urbariul și nu jură pentru întocmirea lui, până nu li se va restitui pădurea „Hírta” pierdută anterior. A fost necesară intervenția autorităților comitatense și mai ales amenințarea cu repetarea execuției militare, pentru ca ei să renunțe la împotrivire și să accepte, în 24 iunie 1820, efectuarea conscripției⁹.

La 1803, iobagii din Aiton (c. Cluj) au relatat că înainte cu doi ani, administratorii domeniilor nobiliare le-au răpit un finaț obștesc, pe care „l-au împărțit între ei”. Finațul avea o suprafață de 20 care și se afla în partea de hotar numită „Mai jos de drumul Cojocnei” (A Kolosi uton alol). Tot atunci, administratorii au încercat să acapareze și „finațul satului” de 480 care sau 240 iugăre. Numai neînțelegerile dintre stăpînii feudali au făcut ca raptul să nu aibă loc, iar sătenii să-l poată folosi în continuare, împărțindu-l anual între ei prin tragere la sorți¹⁰.

Un caz similar s-a petrecut și în comuna Coc (c. Turda). La 1812, iobagii de aici au mărturisit că a rămas neîmpărțită pădurea „Deasupra mănăstirii”, datorită neînțelegerilor survenite între domnii de pămînt cu ocazia comasării, care s-a efectuat în jurul anului 1800. Iobagii au profitat de împrejurare și au continuat s-o folosească în comun, „pînă acum cîțiva ani, cînd baronul Domokos Antal a cuprins-o și a transformat-o în proprietate particulară”¹¹.

Furt de mari proporții din posesiunile obștești ale iobagilor au întreprins, începînd cu 1796, nobilii din familia Bánffy. În acest an a avut loc la Cluj consfătuirea reprezentanților diferitelor ramuri ale familiei Bánffy. Consfătuirea s-a soldat cu hotărîrea ca pămînturile arătore și finațele administrate pînă acum în comun să fie împărțite între membrii familiei. În schimb, pădurile și pășunile din munți rămîneau în indiviziune. De administrarea lor urma să se îngrijească un „prezidiu familiar”. Prezidiul trebuia să asigure împărțirea venitului adus de pădurile și pășunile rămase în indiviziune, între membrii familiei. În anii următori, prezidiul a interzis țăranilor să mai taie lemne din pădurile respective. Cei dintîi au fost loviți sătenii de pe văile Drăganului, Săcuienilor și Călatei, care dezvoltaseră încă din veacul al XVIII-lea o puternică industrie forestieră țărănească. Munții Meseș, Vlădeasa și Gilău erau astfel răpiți colectivităților sătești din acea regiune¹².

Despre acapararea pădurilor din această regiune s-au plîns, în 1803, iobagii din Mănăstireni, Mărgău, Călățele și Văleni (c. Cluj). Cei din Mănăstireni au arătat că groful Bánffy le-a răpit muntele „Mărișelul”, pretextînd că în satul lor s-au găsit doi cai furați din grajdurile sale. La 1803, „Mărișelul” era folosit de guvernatorul Bánffy György și de contele Eszterházy János. Iobagii din Călățele și Văleni au precizat că, în afară de munții luați de familia Bánffy, au mai fost frustrați de două finațe obștești. Cele două finațe le-au fost smulse de baronul Jósika Antal. Înainte de a li se răpi, le folosiseră în comun cu iobagii

⁹ Arhivele Statului din Cluj-Napoca, dosar cu actele nearanjate ale conscripției czirákyene efectuată în satele comitatului Alba de Sus.

¹⁰ Arh. ist. Fil. Acad. Cluj-Napoca fond U. et C., fasc. 3/nr. 3, p. 106–108; pentru importanța posesiunilor obștești și modul cum erau folosite ele, vezi: L. Botezan, *Posesiuni obștești ale iobagilor din Transilvania în perioada 1785–1820 (I)*, în AIIC, XVIII, 1975, p. 137–156.

¹¹ Arh. ist. Fil. Acad. Cluj-Napoca, fond U. et C., conscripția din 1820 a bunurilor alodiale și urbariale ale soției grofului Gyulai István din comuna Coc, p. 32–33.

¹² Șt. Imreh, *Unele aspecte ale procesului acumulării primitive...* p. 143–144.

din Lunca. După ce le-au fost luate, baronul Jósika le-a pretins o taxă anuală de 50 fl. pentru a le putea folosi în continuare¹³.

În primii ani ai veacului al XIX-lea, membrii familiei Bánffy au extins acțiunea de cotoire a posesiunilor obștești ale iobagilor și în alte comitate. În comitatul Turda, de exemplu, acțiunea a lovit în iobagii din comuna Toplița. La 1806, cu prilejul conscrierii bunurilor familiei Teleki, ei au relatat că baronul Bánffy János le-a acaparat pășunile din Munții „Preluca” și „Valea Voievodesei”. De comun acord cu ceilalți nobili din comună, Bánffy le-a transformat în pășuni alodiale. Apoi le-a dat în arendă. Banii obținuți din arendă se repartizau nobililor din comună în funcție de proprietățile de care dispuneau în hotarul ei. Iobagii au ținut să precizeze că domniile de pământ au fost precedate de secuii din Ditrău, Gheorgheni și Remetea. Cei din ultima localitate le-au răpit pădurile din stînga Mureșului. Secuii din Gheorgheni și Ditrău i-au păgubit de pădurile din dreapta Mureșului¹⁴.

De acțiunile cotoitoare ale membrilor familiei Bánffy n-au fost scutiți nici iobagii din comitatul Hunedoara. Dintr-o conscripție efectuată în 1807, rezultă că încă înainte de 1800, baronii Bánffy László, György și Péter, împreună cu contele Bethlen Ferenc, au pus mîna pe pădurea obștească „La Măgura”, care aparținea comunei Certej. De îndată ce au transformat-o în pădure alodială, au vîndut-o fîscului. În anul 1807, din suma de 300 fl. plătiți de fîsc, 159 au revenit baronului Bánffy György, iar restul celorlalți trei uzurpatori¹⁵.

În comitatul Crasna, familia Bánffy a acaparat pădurea numită „Codrii” sau „Codru de aramă”. Pînă în 1808 a fost folosită în comun de nobilii și iobagii din 17 sate. Printre cele 17 sate se numărau Nușfalău și Plopișul. Într-o jalbă trimisă Curții din Viena în anul 1818, locuitorii din Nușfalău s-au plîns că înainte de a li se răpi „Pădurea de aramă”, au profitat nestîngerii de ghindă pentru îngrășatul porcilor și s-au putut aproviziona cu lemne de foc și de construcții¹⁶. La rîndul lor, sătenii din Plopiș au precizat, la 1820, că în afară de „Codrul de aramă”, familia Bánffy a pus mîna, în 1808, și pe pășunea obștească denumită „Lipoaia”. Această pășune o avuseseră rezervată pentru boii de jug¹⁷.

Membrii familiei Bánffy i-au depozat pe iobagii din comitatul Crasna și de pămînturile defrișate. Ca și în cazul pădurilor, și în cel al defrișărilor au invocat prevederile legii silvice din 1791. Legea făcea distincție între defrișările făcute cu învoirea proprietarilor feudali și cele efectuate fără știrea lor. Pentru prima categorie prevedea răsplătirea muncii depuse de iobagi cu prilejul defrișărilor, în cazul că li se luau și se transformau în alodiu. Despăgubirea nu se putea însă pretinde de acei iobagi, care au reușit să strîngă recolta de pe pămîntul defrișat timp de șapte ani. Pentru a doua categorie de defrișări legea nu prevedea nici o recompensă. Dimpotrivă, proprietarii feudali puteau pretinde despăgubiri de la iobagii care au efectuat defrișări fără învoirea lor¹⁸.

Pe baza prevederilor de mai sus, membrii familiei Bánffy au răpit pusele sau praediumurile cu pămînt cultivabil din hotarele localităților Crasna și Nuș-

¹³ Arh. ist. Fil. Acad. Cluj-Napoca, fond U. et. C., fasc. 3/nr. 3, p. 208–247.

¹⁴ Idem, arh. fam. Teleki din Satulung, fasc. 50/II, p. 724–725.

¹⁵ Idem, fond U. et C., fasc. 5/nr. 3, p. 516–518.

¹⁶ G. Kovách, *op. cit.*, p. 94.

¹⁷ Șt. Imreh, *op. cit.*, p. 173–176.

¹⁸ *Magyar Törvénytár. Corpus iuris Hungarici. 1540–1848. évi erdélyi törvények*, p. 527–

falău, cunoscute sub numele de „Silva“, „Husasău“ și „Hadmező“. Însușirea pusteii „Hadmező“ a echivalat, de fapt, cu depozitarea de toate defrișările efectuate atât de iobagii din Crasna și Nușfalău, cât și de cei din Sîg, Mal și Cizer¹⁹.

Legea din 1811 a accelerat și a dat o extindere mai mare procesului de răpire a pășunilor și pădurilor, deoarece a prevăzut obligativitatea împărțirii lor în termen de trei ani. Noua prevedere a făcut ca după 1811 comasarea să devină un mijloc utilizat frecvent de nobili, pentru a-i depozita pe iobagi de posesiunile lor obștești. Acum, nobilii vor profita de comasări, pentru a-și însuși nu numai pădurile și pășunile comune, ci și locurile de vie, de cînepă, de varză etc., pe care țărani dependenti continuau să le posedă împreună în unele localități. Amploarea luată după 1811 de procesul depozitării țăranilor de diferitele posesiuni obștești se reflectă clar în plîngerile făcute de reprezentanții lor cu prilejul conscripției czirákyene. Astfel de plîngeri au fost consemnate în 1820 în comunele Boarta, Buia, Dăișoara, Petiș, Răvășel, Șelcău (c. Alba de Sus); Berivoiul Mare, Simbăta de Sus (d. Făgăraș); Ceaca, Olpret, Ciceu-Giurgești, Topu (c. Solnoc Int.); Ciocmani (d. Chioar); Alecuș, Meteș, Stremț (c. Alba de Jos); Sintandrei (c. Hunedoara); Stîrciu (c. Crasna) etc. Cei din Răvășel, de pildă, după ce și-au exprimat doleanța de a li se restitui pădurile răpite cu prilejul comasării din 1813, au declarat: „Nu mai puțin am dori să ni se dea înapoi delnițele de cînepă și la fel delnițele de cosit“²⁰. La rîndul lor, reprezentanții iobagilor din Boarta au relatat că, prin 1812—1814, stăpînii feudali le-au luat o parte considerabilă a pășunii obștești, încît cea care li s-a lăsat nu mai era îndestulătoare pentru pășunatul vitelor. În continuare ei s-au plîns: „Am avut și păduri și locuri de cînepă numite delnițe, pe care le-am folosit laolaltă, dar alea le-au luat domnii de pămînt, cînd s-a împărțit hotarul satului“²¹.

Dintr-o conscripție particulară efectuată în 1815 rezultă că în anii anteriori comasarea a constituit pentru baronul Huszár József un prilej, pentru a-și crea păduri alodiale în satele Suarăș, Pustuța și Blidărești. Din cele relatate de iobagi se poate deduce că în cele trei sate n-au existat înainte decît pămînturi urbariale. În urma comasării au fost rupte de pădurile comunităților și transformate în alodii următoarele suprafețe: 28 iugăre și 215 stj² în Suarăș; 50 iugăre și 926, ³/₆ stj² în Pustuța; 34 iugăre și 652, ³/₆ stj² în Blidărești²².

Iobagii din Cetea (c. Alba Inf.) s-au plîns, în 1817, împăratului Francisc, că în urmă cu patru ani a avut loc clasificarea și comasarea hotarului lor. Cu acel prilej, curțile nobiliare le-au luat pămînturile folosite din moși-strămoși. Pămînturile respective erau plantate cu vii și grădini. Ele au fost obținute prin muncă grea și costisitoare, pe calea defrișării, din păduri și fînețe. Îndeosebi nemeșul Kiss József le-a răpit „cu forța și cu hămeseală... iar pe noi ne-a alungat pe niște locuri nerodnice și necultivabile, tufoase și ghimpoase“²³.

¹⁹ G. Kovách, *op. cit.*, p. 89—90.

²⁰ Arh. Stat. Cluj-Napoca, dosar cu acte nearanjate ale conscripției czirákyene efectuată în satele comitatului Alba de Sus.

²¹ Arhivele Statului din Tg. Mureș, fondul conscripției urbariale, conscripția czirákyană, dosar nr. XXIV/531.

²² Arh. ist. Fil. Acad. Cluj-Napoca, fond U. et C., conscripția din 1815 a bunurilor alodiale și iobăgești arendate de baronul Huszár József de la familia Haller în Pustuța, Suarăș și Blidărești.

²³ Trócsányi Zsolt, *op. cit.*, p. 68.

La 1816, țăranii dependenți din Nădășel (c. Solnocul Mijlociu) au arătat că baronii Wesselényi Farkas și József le-au acaparat recent viile, dându-le în schimb dealuri sterpe²⁴. Între 1813—1823, baronul Bánffy Sándor a ciuntit din posesiunile propriilor iobagi, pe care îi avea în mai multe sate din comitatul Cluj, 415 iugăre și 375 stj² pământ arător și 54 iugăre și 408 stj² fînațe²⁵.

Răpirea pădurilor obștești a lovit peste tot în gospodăriile țăranilor dependenți, deoarece le-a îngustat posibilitățile de aprovizionare cu lemne de foc și de construcție. Aceia care s-au resimțit însă mai mult de pe urma pierderii dreptului de a se aproviziona în mod liber cu lemne, au fost cei din regiunile muntoase, obișnuți din generație în generație să confecționeze și să comercializeze vase de uz casnic, diferite unelte agricole, căpriori, scînduri, lețe, șindriile pentru construcții etc.

La fel au fost lovite peste tot gospodăriile iobăgești prin ciuntirea pășunilor obștești și prin depozedarea de fînațele comunale, acolo unde existau. Pășunile și fînațele asigurau cu hrană atît animalele de tracțiune, cît și cele mărunte, care ofereau familiilor iobăgești carne, lapte, brînză, piei și lînă. Prin posibilitățile lor de a fi comercializate mult mai ușor și mai rentabil decît cerealele, animalele și produsele lor au rămas, pînă la începutul veacului al XIX-lea, principalul mijloc pentru gospodăriile țăranilor dependenți de a face rost de bani. Cu banii obținuți din vînzarea lor au putut să plătească diferitele taxe față de stăpîinii feudali și dările grele pretinse de statul habsburgic. De aceea, îndeosebi în acele regiuni unde creșterea animalelor constituia îndeletnicirea de bază a locuitorilor, răpirea unei părți din pășunile obștești a însemnat o grea lovitură pentru ei.

Chiar dacă depozedarea de pămîntul arător n-a ajuns la amploarea celei privind pădurile și pășunile obștești, acolo unde s-a produs ea a redus potențialul economic al gospodăriilor iobăgești. Gospodăriile iobăgești s-au resimțit mai ales de pe urma comasărilor. Din exemplele de mai sus rezultă, pe de o parte, că nobilii și-au sporit pămîntul alodial în detrimentul celui iobăgesc; pe de altă parte reiese că au pus mîna pe partea de hotar cea mai bună și mai apropiată de sat. Iobagilor li s-au repartizat pămînturi de slabă calitate și îndeosebi cele mai îndepărtate, care erau mai greu de lucrat și de gunoit. În cazurile cînd comasările au fost însoțite de răpirea pămînturilor defrișate, ele au lovit, în unele localități, atît în gospodăriile iobăgești, cît mai ales în cele ale jelerilor. Cu prilejul conscripției czirákyene, în comuna Răvășel (c. Alba de Sus), de exemplu, au fost consemnate 217, $\frac{3}{4}$ iugăre de pămînt arător obținute prin defrișare. Ele se aflau în posesiunea a 42 iobagi și 23 jeleri. Atît în gospodăriile iobagilor, cît și în cele ale jelerilor, jucau un rol important, dacă se ia în considerare că restul pămîntului urbarial nu avea decît o suprafață de 282, $\frac{1}{3}$ iugăre. Pentru gospodăriile țăranilor trecute în tabelele conscripției czirákyene în rîndurile celor jelerești, pămîntul obținut prin defrișare reprezenta singurul mijloc de existență. Din cei 23 de jeleri — care erau sași după nume — aproape jumătate au ajuns să posede între 5—10 iugăre, iar restul sub 5 iugăre de pămînt defrișat²⁶.

²⁴ *Idem*, p. 63—64.

²⁵ Șt. Imreh, *Despre începuturile industriei capitaliste din Transilvania în prima jumătate a sec. XIX*, București, 1955, p. 46.

²⁶ Arh. Stat. Cluj-Napoca, dosar nearanjat cu actele conscripției czirákyene efectuată în satele comitatului Alba de Sus.

Smulgerea pământului defrișat din mâinile jelerilor ar fi echivalat, în cazul satului Răvășel, cu o pauperizare totală. Spre deosebire de jeleri, iobagii, chiar dacă pierdeau pământul defrișat, rămâneau cu cel urbarial moștenit din generație în generație.

Răpirea masivă a pădurilor obștești de către nobili se explică prin sporirea posibilităților de transformare a materialului lemnos în bani. Prețul materialului lemnos a urcat continuu, pe de o parte ca urmare a dispariției pădurilor din apropierea așezărilor urbane și rurale; pe de altă parte, ca o consecință a creșterii necesităților de combustibil la manufacturile de sticlă, de porțelan și de potasă ale nobililor și negustorilor, dar mai ales la cele siderurgice ale fiscului. Asigurându-și o acoperire legală, nobilii și statul habsburgic și-au extins suprafețele cu păduri alodiale și și-au mărit astfel sursele de ciștig.

Acapararea fînătelor obștești și ciuntirea pășunilor comune se explică prin urcarea continuă a prețului animalelor și a produselor animaliere în urma nesfârșitelor războaie antifranceze duse de habsburgi. În comparație cu cerealele, animalele și produsele animaliere puteau fi transportate mai ușor spre porțile de apus ale monarhiei austriece, unde se ofereau prețuri din ce în ce mai avantajoase. Ciuntind sau cotropind integral pășunile obștești, nobilii puteau crește mai multe animale pentru piață. Ei își amplificau astfel și pe această cale sursele de ciștig.

Datorită situării Ardealului la marginea Imperiului habsburgic, în condițiile lipsei unor căi de comunicație bine întreținute, cerealele de aici n-au putut profita în aceeași măsură cu cele din Ungaria de conjunctura favorabilă creată de războaiele antifranceze. Cu toate acestea, uneori, posibilitățile de transformare a cerealelor în marfă pe piață internă au fost mai mari, îndeosebi în anii cu recolte compromise. De aceea, conscripțiile relevă o înmulțire și a cazurilor de răpire a pământurilor arătore aflate în posesiunea individuală a țăranilor dependenți.

În afară de relativa creștere a posibilităților de transformare a cerealelor în bani pe piață, la accentuarea tendințelor de răpire a arabilelor iobăgești a contribuit și teama nobililor de o reglementare oficială a raporturilor urbariale. Teamă de o astfel de reglementare s-a accentuat după ce a devenit public proiectul Curții din Viena de a pune ordine în aceste raporturi. Publicat în 17 mai 1817, proiectul va constitui punctul de plecare pentru efectuarea conscripției czirákyene. Pe baza conscripției czirákyene urma să se fixeze suprafața sesiilor iobăgești, ca și în Ungaria. Între suprafața sesiilor și cantitatea obligațiilor iobăgești trebuia apoi să se stabilească un raport direct proporțional. Cantitatea maximă a robotelor sau slujbelor iobăgești nu mai putea să depășească în viitor o zi pe săptămână sau 52 pe an după o sesie întreagă.

Proiectul prevedea, de asemenea, ca la fixarea suprafeței părții intravilane și a celei extravilane a sesiei, să se țină cont de calitatea pământului din hotarul fiecărui sat. Acolo unde calitatea pământului era de categoria întâia, atât locul de casă și de grădină din interiorul vetrei satelor, cât și arabilele și fînătele extravilane urmau să se fixeze cu o suprafață mai redusă. În localitățile cu hotar de clasa a doua, întinderea extravilanelor trebuia să fie mai mare. Suprafața cea mai

întinsă urma să se stabilească pentru pământurile arătore și finațele iobăgești în satele cu hotar de calitate a treia și a patra²⁷.

Prevederile referitoare la fixarea suprafeței sesiilor după calitatea pământului deschideau noi perspective nobililor de a ciunti părți însemnate din posesiunile iobăgești. Într-adevăr, comisarii clasificatori numiți dintre nobilii locali, pentru a plasa localitățile într-o categorie sau alta pe baza celor declarate de iobagi cu prilejul conscripției, se vor îngriji să treacă satele cu hotarele de clasa a treia în rîndul celor de categoria a doua, iar a acestora din urmă între cele cu pământ de primă calitate. În felul acesta, în eventualitatea că s-ar fi ajuns la reglementare, suprafețele folosite de iobagi ar fi fost diminuate, surplusul trebuind să se transforme automat în pământ alodial²⁸.

De altfel, autoritățile imperiale ce au formulat proiectul de reglementare a raporturilor urbariale, precum și chestionarele și tabelele pe baza cărora se va efectua conscripția czirákyană, s-au îngrijit să creeze nobililor posibilitatea de a răpi iobagilor și jelerilor pământurile defrișate, conform prevederilor legilor silvice din 1791 și 1811. De pildă, proiectul de reglementare din 1817 prevedea ca terenurile defrișate să poată fi luate pe baza hotărîrilor scaunului urbarial, care trebuiau confirmate apoi de Cancelaria aulică transilvăneană de la Viena. Întrucît atît scaunele urbariale, cît și Cancelaria aulică erau constituite din reprezentanții nobililor, însemna că problema defrișărilor era lăsată la liberul arbitru al acestora. Pe de altă parte, în instrucțiunile privind efectuarea conscripției czirákylene exista un formular separat intitulat: *conscripção extirpatarum*. Admițînd trecerea terenurilor defrișate pe un astfel de formular, li se indicau nobililor suprafețele exacte pe care le puteau transforma oricînd în pământ alodial „pe cale legală“.

Trebuie precizat totuși că posedarea iobagilor de pământurile arătore și a finațele aflate în folosința lor individuală nu a atins nici pe departe amploarea răpirii arabilelor și cositoarelor obștești și cu atît mai puțin gradul cîntăririi pășunilor și pădurilor comune. În cazul pămînturilor arătore și a finațelor individuale se poate vorbi cel mult de o posedare parțială și nu de una totală ca în Anglia, țara clasică a acumulării primitive de capital. Faptul că în Transilvania posedarea de posesiunile individuale n-a avut loc decît parțial, se explică prin aceea că nobilii de aici n-au dispus de condițiile celor din Anglia. În Anglia înmulțirea manufacturilor textile în secolele XVII—XVIII a făcut mai rentabilă creșterea oilor, care cerea brațe de muncă mai puține și deci cheltuieli mai reduse în comparație cu agricultura propriu-zisă. Spre deosebire de Anglia, aici agricultura cu anexele ei a continuat să joace un rol hotărîtor în obținerea banilor pe piață, în toată perioada descompunerii feudalismului. Dar agricultura practică aici a continuat să se bazeze și acum pe unelte, vitele și brațele de muncă ale iobagilor. Nobilii n-au dispus de capitalul necesar înlocuirii acestora cu inventar propriu și cu muncitorii salariați care să-l înlocuiască. Nedispunînd de capital îndestulător, au fost obligați să lase o parte însemnată a pămîntului urbarial în folosința țăranilor dependenți. Numai astfel îi puteau ține legați de

²⁷ A. Oțetea, *Țărani români din Ardeal și mișcarea lui Tudor Vladimirescu*, în *Studii*, 1956, nr. 6, p. 61; Trócsányi Zsolt, *Az 1819—1820. évi erdélyi úrbéri összeírás (A conscripção czirákylene)*, în *A történeti statisztika forrásai*, Budapesta, 1957, p. 293—301.

²⁸ Pentru astfel de încercări, vezi: L. Botezan, *Tendințe de posedare a iobagilor din Transilvania de posesiunile lor individuale reflectate în actele conscripției czirákylene*, în *Sub semnul lui Clio. Omagiu Acad. prof. Ștefan Pascu*, Cluj, 1974, p. 155—160.

satul natal pe iobagi și jeleri, pentru a avea la dispoziție inventarul și brațele lor de muncă. Totodată, pentru a-i putea forța să accepte în continuare sarcinile iobăgești, nobilii s-au îngrijit să le reducă independența economică. Au reușit acest lucru tocmai prin răpirile masive de păduri, pășuni și finațe obștești și prin depozedarea parțială de pământurile pe care le aveau în folosință individuală. Îndeosebi prin acapararea pădurilor comune și prin ciuntirea pășunilor obștești, nobilii au putut impune țăranilor dependenți tot felul de taxe și de zile de muncă suplimentară, care se vor adăuga celor curente. Înrautățirea situației economice a țăranilor dependenți prin depozedarea lor parțială de principalul mijloc de producție, însoțită de o agravare a exploatării, au sporit nemulțumirile și au accentuat contradicțiile dintre cele două clase fundamentale specifice orînduirii feudale.

Așadar, datorită condițiilor specifice de aici, depozedarea țăranilor dependenți n-a ajuns la formele clasice din Anglia. Cu toate acestea, ea constituie și în Transilvania un semn sigur al intrării feudalismului în descompunere, ceea ce va permite, la 1848, înlocuirea lui cu noua orînduire capitalistă.

LIVIU BOTEZAN

DIE VERSCHÄRFUNG DES ENTEIGNUNGSPROZESSES DER GEMEINGÜTER DER SIEBENBÜRGISCHEN LEIBEIGENEN 1785—1820

(Zusammenfassung)

Die von den habsburgischen Behörden eingeführten und von den Adligen in den Jahren 1785—1820 unternommenen Konskriptionen zeigen, dass sich in dieser Zeitspanne der Prozess der Enteignung der Gemeinwälder und -wiesen in allen Komitaten Siebenbürgens — in einigen Ortschaften sogar der Heuwiesen und Ackerböden, die sich in der persönlichen Nutzniessung der Leibeigenen befanden — erweiterte. Die Verstärkung dieses Prozesses lässt sich einerseits durch die erweiterten Möglichkeiten der Adelshöfe erklären, ihr Holz, Tiere und tierische Produkte, wie auch das Getreide unter der günstigen Umständen der langen Kriege gegen Frankreich zu verkaufen; andererseits war dieses Prozess von der Furcht der Adligen vor einer eventuellen offiziellen Regelung ihrer Beziehungen zu den abhängigen Bauern durch die habsburgischen Behörden bestimmt. Ohne die klassische Form aus England zu erreichen, verminderte die teilweise Enteignung der wichtigsten Produktionsmittel die wirtschaftlichen Möglichkeiten der Leibeigenenwirtschaften und verschärfte die Widersprüche zwischen Ausbeutern und Ausgebeuteten.